

Út az önismeret felé Kiss Judit Ágnes Zsálya-meseregényeiben

Bódis Mira Mária

Debreceni Egyetem, BTK

Magyar Irodalom és Kultúratudományi Intézet

Országos Tudományos Diákköri Konferencia

2025

Tartalomjegyzék

1. Bevezető.....	3
2. Narratív elemek mint az (ön)megismerés eszközei.....	5
3. Szimbólumok és toposzok a személyiség vizsgálatának jegyében.....	14
4. A kimondhatatlan ábrázolása.....	20
5. Összegzés.....	23
6. Bibliográfia.....	26

1. Bevezető

Az irodalom szoros kapcsolatban áll az identitással és annak formálásával. A művek gyakran tükrökként szolgálnak az olvasóik számára, melyben saját magukat láthatják különböző szereplőkön keresztül. Ez a találkozás hozzájárul az önazonosság, önismeret kialakulásához, azáltal, hogy a befogadó több nézőponttal szembesülhet.¹ Csakúgy, ahogy a felnőtt olvasóknál, a gyerekek esetében is megjelenik ez az identitásképző folyamat a mesék, meseregények és minden gyerekirodalmi alkotás segítségével. Épp ezért nem véletlen, hogy akárcsak a népmesékben, a kortárs műmesékben is megtalálhatóak az archaikus mesei funkciók, ugyanis központi kérdésként tematizálják az identitásteremtést, a beavatást, az útkeresést. Emellett a mesék a különböző krízishelyzetekben is segítséget nyújthatnak, útba igazíthatják az olvasókat: nem csak a szakirodalomban, hanem az átlagos befogadói tudatban is úgy jelenik meg ez a műfaj, hogy benne egyetemes igazságok, élettapasztalatok jelennek meg. Ezt a kijelentést érdemes azonban fenntartásokkal kezelni, ugyanis ha ebből a szempontból kiemeljük a népmeséket, akkor ezzel a műmeséket leértékeljük, s nem veszünk tudomást arról, hogy a népmesék sem adhatnak választ minden kérdésre, illetve bizonyos dolgokat nagyon egysíkúan jelenítenek meg.² Ennek ellenére szoros összefüggés figyelhető meg az irodalmi mese és a népmese között, ami nem véletlen, mert, ahogy Keszeg Vilmos is kiemeli a népmesék kapcsán, a mesemondás és -olvasás bizonyos perspektívában nem ellentétesek. Éppen ellenkezőleg: különbségeik ellenére mindkét regiszter ugyanazt az élményt kínálja a befogadók számára,³ ugyanis mindkét kategóriában kiemelkedő szerepe van annak, hogy különböző metaforákkal és allegóriákkal jelenítenek meg bizonyos szituációkat, élethelyzeteket, eseményeket.

A meseregények elemzésének fontos szempontja tehát, hogy a szövegek gazdag képiségét milyen módon értelmezhetjük. Annak ellenére, hogy igen megosztó megközelítés, érdemes az irodalompszichológia kérdésfelvetése felől megvizsgálni e problémát. Az emberben megtalálható archaikus szorongás tanulmányozása, feltérképezése az irodalmon keresztül is lehetséges, ugyanis minden szöveg rendelkezik bizonyos lélektani tudással, lelki folyamatokat

¹ Mustafa ALTUN, *Literature and Identity: Examine the Role of Literature in Shaping Individual and Cultural Identities*, International Journal of Social Sciences and Educational Studies, 2023 június, 384.

² GULYÁS Judit, *Népmese és gyerekirodalom: Frankovics György: A bűvös puska: Népmesék a romákról, Herbszt László illusztrációival, Bp., Móra 2015* = „...kézfékes fordulást is tud: Tanulmányok a legújabb magyar gyerekirodalomról, szerk. HANSÁGI Ágnes, HERMANN Zoltán, MÉSZÁROS Márton, SEKERES Nikolett, Balatonfüred, Tempevölgy könyvek 29., 2018, 104.

³ KESZEG Vilmos, *A népmese előadásának módja és kontextusa* = K. V., *A történetmondás antropológiája*, Kolozsvár, Kriza János néprajzi társaság, 2011, 101.

ábrázol, s elemzésük szinte lehetetlen a lelki aspektusokra történő utalás nélkül.⁴ Ezt leginkább az teszi lehetővé, hogy az irodalmi művek úgy képesek számos egzisztenciális, lelki problémát megjeleníteni, hogy az olvasó önmagától távolságot tartva, egy szereplőn keresztül juthat el a megoldáshoz, önmaga feltérképezéséhez. Nem véletlen, hogy egyre népszerűbb az irodalom terápiás alkalmazása. A gyerekirodalomban különösen fontos, hogy bizonyos kérdések nem direkt módon kerülnek bele a történetekbe, hanem szimbólumokon keresztül, ez egyrészt feldolgozhatóvá teszi a fiatalabb korosztály számára is a problematikusabb témákat, másrészt lehetőséget ad a gyerekirodalom didaktikus jellegének megújítására is.

Az irodalompszichológiát esetünkben leginkább a szövegcentrikus és befogadás elvű megközelítések felől érdemes beépíteni Kiss Judit Ágnes meseregényeinek elemzésébe. Az előbbi esetében a szövegben megjelenített lélektani folyamatok csak abban az esetben értelmezhetőek, amennyiben ez a szöveg megalkotottságának kontextusában történik. A befogadás elvű olvasásmód középpontjában pedig az irodalmi művekben rejlő tudattalan tartalmak kerülnek az előtérbe és az értelmezői keretbe,⁵ s így végső soron „az irodalmi művek megértésekor önmagunkat szimbolizáljuk”.⁶ Az, hogy önmagunkat, reakcióinkat egy másik nézőpontból figyelhetjük meg, hozzájárul ahhoz, hogy könnyebben megértsük önmagunkat. Ilyen értelemben az álom-önismeret-irodalom kapcsolata kiemelkedő kérdés, ugyanis az álmok köztudottan a tudatalatti megjelenésének és a rejtett vágyak realizációjának tekinthetők. Az irodalom és pszichológia kapcsolatában Bényei Péter tanulmánya kiemeli továbbá, hogy „[a]mennyiben egy irodalmi szöveg látóterébe enged pszichés problémákat, akkor lehetőséget ad olvasóinak az elmélyültebb, tudatosabb önszemléltre.”⁷ S habár nem konkrétan pszichés problémákról szólnak Kiss Judit Ágnes meseregényei, a könyvek tematikájuknak köszönhetően – mely Zsálya és Aldo herceg lelki világának, félelmeiknek, nehézségeiknek feltérképezést takarja – bizonyos értelemben az olvasó önismeretéhez járulnak hozzá, legyen szó akár gyerekekről, akár felnőttekről.

Dolgozatom során a mesékben fellelhető narratív elemek és toposzok vizsgálatán keresztül szeretném bemutatni azt, hogy Kiss Judit Ágnes a *Zsálya hercegnő és az öregnek hitt herceg*, illetve a *Zsálya és a mélyvölgyi utazás* című meseregényeiben milyen úton és próbák által juthatnak el a szereplők az identitásuk megerősödéséhez, az önismerethez, mely a második kötetben egyúttal a gyógyulást is jelenti. Fontos szerepet játszik továbbá az, hogy a

⁴ BÉNYEI Péter, *Az irodalompszichológiai olvasás a Jókai-értés kontextusában*, Alföld, 2014, 57.

⁵ *Uo.*, 62.

⁶ *Uo.*, 64.

⁷ *Uo.*, 66.

tabutémákat milyen módon lehet feldolgozhatóvá és elfogadhatóvá tenni, melyek a meseregények szimbolikus nyelve által válnak befogadhatóvá a fiatalabb korosztály számára.

2. Narratív elemek mint az (ön)megismerés eszközei

Ha a narratív elemeket szeretnénk vizsgálni egy mesében, akkor Propp meghatározó munkáját, *A mese morfológiáját* kell kiemelnünk. Érdekes figyelembe venni továbbá a proppi elvek nyomán született Galuska László Pál tanulmányt is, ő ugyanis a Campbell–Vogler-féle karaktertípológiával veti össze a proppi felvetéseket. A vizsgált meséink szempontjából ez a nézőpont hasznosabb, mert tágabb értelmezési lehetőséget biztosít. Fontos kiemelni, hogy a két mese lényegesen különbözik a narratív elemek vizsgálatának szempontjából, azonban a szövegeket olvasva világossá válik, hogy a jól ismert mesei elemek a karakterek személyiségfejlődésének, önmegismerésének eszközeivé válnak.

Kiss Judit Ágnes két meseregényének karaktereit megvizsgálva megállapíthatjuk, hogy a Galuska-tanulmányban említett szereplői típusok párhuzamba állíthatók a mesében megtalálhatókkal. A *hős* szerepében mindkét mesekönyvben Zsályát láthatjuk, köré épül a történet. Vogler és Propp is megkülönbözteti a passzív, nem-cselekvő és az aktív, cselekvő hőst,⁸ Zsályát az utóbbi kategóriába sorolhatjuk, hiszen a második történet során nagyon aktív szerepet kap, mivel gyógyulásának útját egyedül kell végig járnia, illetve aktív szerepe azért is fontos, mert nem-cselekvő hősként nem ismerhetné meg önmagát a különféle próbákon keresztül. Passzív szerepet csak a történet elején tölt be: betegen a kórházban „nehezeére esett beszélni”⁹ is, azonban a cselekmény előrehaladtával ez már nem jellemző rá. Az eposzokból is jól ismert hősértelmezés átíródik, hiszen Zsálya nem a közösségért küzd, hanem saját megmentésére törekszik, célja ugyanis a gyógyulás virágának megtalálása. A *Zsálya hercegnő és az öregnek hitt hercegben* viszont a lány nem önmagáért indul útnak, hanem épp a közösségért, hiszen Aldo herceg megmentése a királyság biztonságát is jelenti egyúttal, annak ellenére, hogy a lány számára mégiscsak a fiú segítése az elsődleges cél. Az, hogy a lány anélkül is útnak indul, hogy ismerné a herceget, nagy jelentőséget kap, mert ez is előrevetíti Zsálya személyiségét, mely a próbáknak köszönhetően bontakozik majd ki.

Fontos kiemelni, hogy míg a második mese során nem találkozunk konkrétan a „gonosz” karakterével, vagy a szakirodalom által említett „Árnyék” vagy „Ellenség”¹⁰ funkciót

⁸GALUSKA László Pál, *A hős útjai: Mesei és mítoszi karakterológiák és tipológiák Propp után*, Gradus, 2017, 1.sz., 51.

⁹KISS Judit Ágnes, *Zsálya és a mélyvölgyi utazás*, Bp., Pagony, 2022, 6.

¹⁰GALUSKA, i.m., 52.

betöltő szereplővel, hiszen ez a lány betegségben realizálódik, addig az első kötetben egyértelműen kirajzolódik ez a karakter a király személyében, ugyanis világossá válik, hogy az apa visszafordítja az idő kerekét azért, hogy fiatal maradjon, és továbbra is élvezhesse hatalmát, ami viszont azt eredményezi, hogy fia megöregedik. Több ponton is utal rá a herceg, hogy bántalmazza őt az apja, aki – a bűnhődés jól ismert mesei fordulatát követve – megkapja méltó büntetését: történet során varjúvá változik. A népmesei formulákkal ellentétben a királynak nincsen lehetősége az emberi forma visszanyerésére, ami abból fakadhat, hogy semmiféle megbánás nem tapasztalható részéről. A történetben azonban nemcsak az ő karaktere érdemes a vizsgálatra, mert – csakúgy, mint a második mesében – itt is megjelennek olyan szereplők, akik ellenségnek tűnnek, azonban később ennek pont az ellentéte igazolódik be. Érdekes ilyen szempontból az Idősárkány és az erdei keresztút boszorkány karaktereit alaposabban szemügyre venni, hiszen mindketten ilyen módon jelennek meg a mesében.

Az Idősárkánnyal való találkozás az első mesekönyv egyik fő próbatétele, hiszen egyedül ő az, aki visszaállíthatja az idő kerekének helyes forgását. A sárkány külseje egyszerre félelemkeltő és a hagyományos reprezentációtól eltérő is. A sárkányok alapvetően a legtöbb ősi kultúrában is fellelhetők, így a magyar népmesékben sem véletlen, hogy nagyon gyakran találkozhatunk ezzel a mitikus lénnel, amely minden mesében más-más formát ölthet: leggyakrabban egy kígyóhoz hasonlítják, bár ez nagyon eltérő lehet a különböző kultúrák szerint.¹¹ A mesében megjelenő sárkány külseje megfelel a mesei műfaj elvárásainak, egyedül az szokatlan, hogy a tojásai buborékok. Érdekes metaforikus kapcsolat fedezhető fel a sárkány mesei szerepköre és a tojások anyagi megjelenése között: a szappanbuborék mind a képzőművészetben, mind az irodalomban fontos szerepet tölt be az elmúlás és az idő megjelenítésében. Elsősorban a vanitas-képekhez kapcsolódva jelenik meg a buborék ilyen értelemben, hiszen ott nem az önfeledt szórakozás, gyermeki játék megtestesítője.¹² Ilyen szempontból újraértelmeződik a szereplők saját idejét szimbolizáló buborék is, ugyanis ezáltal nemcsak az idő visszaállítására utal, hanem a gyermekek életére is. Ez a kérdés az első könyvben Aldo herceg szempontjából fontos, mert az idő kerekének visszaállítása nélkül tovább öregedett volna, a második könyvet előrevetítve pedig Zsálya betegsége miatt lesz érdekes. Továbbá az, hogy a sárkány tojása különleges illékony anyagból van, csökkenti a félelmetességét, s egyúttal egészen törékennyé is változtatja őt. Ráadásul a hagyományos

¹¹VARGYAS Lajos, *Folklór 1.: Magyar népköltészet*, letöltés dátuma: 2024.11.26. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/MagyarNeprajz-magyar-neprajz-2/v-magyar-nepkolteszet-63D6/a-mese-es-hiedelemvilag-kapcsolata-6785/mitikus-lenyek-679F/sarkany-67A2/>

¹²SZIRMAI Panni, *A szappanbuborékok kultúrtörténete*, letöltés dátuma: 2024.11.26. <https://ligetmuhely.com/liget/a-szappanbuborek-kulturtortenete/>

félelemkeltő sárkányábrázoláshoz kapcsolható elem is az idő metaforikus lényeként jeleníti meg: a szörnyállat fogai ugyanis vasból vannak, megidézve a mindent elemésztő idő vasfogait. A próba kiállása után a sárkány a gyermekek segítőjeként kap szerepet, s pont ez a kettősség mutatkozik meg a kinézetében is: a félelmet keltő külső ellenére nem célja, hogy bántsa a szereplőket.

A *Zsálya és a mélyvölgyi utazás*ban kizárólag ideiglenesen jelennek meg ellenségként bizonyos szereplők, például a *boszorkány* vagy pedig az *árnyékállat*. S talán itt a cím újabb értelmezési lehetőségét vehetjük észre: a *mélyvölgy* immár nem földrajzi értelemben vett völgy, hanem a lélek és a tudat mélyét jelképező helyszín. Elmondhatjuk, hogy a boszorkány eleinte félelmetesnek tűnik, ám ez a történet során megváltozik. Ez a meseirodalomban nem egyedüli példa, hiszen, ahogy Petres Csizmadia Gabriella is kiemeli, a jó boszorkány a hagyományos értelmezéshez képest eltér a negatív ábrázolástól, s mintegy hősként (vagy segítőként) lép fel. Ez a boszorkánytípus megőrzi, de a rossz boszorkánnyal szemben jó célokra használja varázserejét, izolált helyen él, illetve külleme nagyon változatos az egyes mesékben.¹³ Kiss Judit Ágnes már a *Zsálya és a mélyvölgyi utazást* megelőző történetben is rendhagyóan jeleníti meg a boszorkányokat, hiszen, ahogy Zsálya rávilágít: „találkozott ő már boszorkánnyal [...] Tőle is mennyire félt eleinte, aztán a vénséges vén, rút Ayuca végül segítséget nyújtott neki”¹⁴. Azonban ez a korábbi tapasztalat sem csökkenti a félelmét, s a boszorkány kinézetétől való megrettenés szorosan kapcsolódik a népmesékben általában fellelhető külső megjelenés és a belső tulajdonságok közötti szoros összefüggésre. A műmesékre ez a látásmód már kevésbé jellemző, ezt mutatja az is, hogy az ijesztő külső ellenére Zsálya hamar rájön, hogy a legutóbbi kalandjához hasonlóan itt is segítői lesznek majd a boszorkányok, ugyanis kiderül, hogy az ellenségnek hitt idős hölgyek valójában az ősei. Mindkét mesében a boszorkányok által adott feladatok teljesítésével kerülnek önmaguk megismeréséhez egyre közelebb a szereplők.

A másik ellenségnek hitt szereplő a második könyvben megjelenő árnyékállat. Itt már a neve is utal az irodalompszichológiai kutatásokhoz kapcsolódó szakirodalom említett kategóriára: a karaktertipológiában megtalálható *árnyék* szereplő összekapcsolható a pszichológiában használatos kifejezéssel, ugyanis ott az „árnyék” az „én számára elfogadhatatlan impulzusok és tulajdonságok”¹⁵ megtestesítője, az én ösztönös, tudat alatti, akár sötét részét szimbolizálja, s annak ellenére, hogy elválaszthatatlanok, az árnyékkal

¹³ PETRES CSIZMADIA Gabriella, *A boszorkánytoposz (újra)értelmezése az irodalomban = A mese és kontextusai*, szerk. RAFFAI Judit, Szabadka, Újvidéki Egyetem, Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, 2014, 30-31.

¹⁴ KISS, *Zsálya és a mélyvölgyi...*, i.m., 43.

¹⁵ ANTALFAI Márta, *Személyiség és archetípusok Jung analitikus pszichológiájában = Vázlatok a személyiségről*, szerk. GYÖNGYÖSINÉ Kiss Enikő, OLÁH Attila, Bp., Ú.M.K., 2007, 167.

szemben áll az Ego¹⁶. A mesékben ugyanez a kapcsolat figyelhető meg, ugyanis „a hős (az ego), [...] csak úgy érheti el teljes potenciálját, csak akkor lehet jó vége a történetnek, és nyerheti el jutalmát, ha legyőzi a sárkányt (az árnyékot)”¹⁷. Kiss Judit Ágnes történetében az *árnyék(állat)* két ragadozó keveréke: „[n]em tigris vagy farkas volt, hanem a kettő együtt”¹⁸. Ugyanazt figyelhetjük meg az árnyékállattal való találkozás során is, mint az ősanák esetében, hiszen ellenségnek csak *látszanak*, azonban Zsálya fejlődéséhez mindketten szükségesek, egy-egy próbatételnek felelnek meg. Fagris Tirkas ellenségből segítővé válása több szempontból is vizsgálatra érdemes, mivel a keverék-állat a lány érzéseit szimbolizálja, az állat megszelídítése akár az önmagával vagy a betegségével való megbékélést is jelentheti, s ez az elfogadás az, ami végül a gyógyuláshoz vezet a főhősünket. A szokásos mesei fordulattól eltérően a gonosz tehát nem egy külső szereplőben testesül meg, hanem Zsályában egyesül a már említett *ego* (mint hős) és *árnyék* (mint gonosz). Ha a pszichológiai árnyék fogalma felől gondoljuk tovább ezt az állatot, akkor is hasonló következtetésekre juthatunk, ugyanis az árnyék – mint az én sötét része – a lány félelmeit, szorongását jelképezi, s ennek elengedése, még pontosabban az érzelmek felismerése, s ezáltal azok elfogadása jelenti a megmenekülést, s biztosítja azt, hogy Zsálya továbbjuthasson az útján. Annak ellenére, hogy a gyerekek jellemzésére általában nem ragadozókat választunk, Zsálya önmagáért kiálló, harcos, bátor személyisége miatt könnyű Fagris Tirkassal azonosítani, s így az *árnyék(állat)* nem negatív színben tűnik fel, hanem pont azzá az erővé és kitartássá válik, melyre a lánynak a próbák kiállásához és a gyógyuláshoz való eljutáshoz szüksége van.

Mindaddig ellenségként jelenik meg Fagris Tirkas, illetve a boszorkányok is, amíg a kislány szembe nem néz félelmével, ez nem véletlen, hiszen ahogy Galuska Pál megemlíti, hogy „az Ellenség, szorongásaink, félelmeink, rejtett agresszióink, gyűlöletünk kivetülése, manifesztuma”¹⁹, azonban amint Zsálya leküzdi ezeket az érzéseket, az ellenségnek hitt karakter már nem tudja betölteni funkcióját. Felfigyelhetünk arra is, hogy mikor szembeszáll az árnylénnyel, egy zsályacsokrot használ segítségül. Ez azért említésre méltó, hiszen a kislány saját névadó gyógynövényét hívja segítségül az önmagával való megküzdés során. A tigris a félelmek megtestesítőjeként más alkotásokban is előkerül, Bendl Vera *Matyi tigrissel álmodik* című meséjében az állat ugyanezt a funkciót tölti be, ahol a történetben szereplő tigris

¹⁶ BUDAI Ágota, *Archetipusok útvesztőjében: tündérmesék jungiánusi értelmezése*, letöltés dátuma: 2025.01.13. <https://igyic.hu/esszektanulmanyok/archetipusok-utvesztोजében-tundermesek-jungianusi-ertelmezese.html>.

¹⁷ BUDAI, i.m. <https://igyic.hu/esszektanulmanyok/archetipusok-utvesztोजében-tundermesek-jungianusi-ertelmezese.html>

¹⁸ KISS, Zsálya és a mélyvölgyi..., i.m., 91.

¹⁹ GALUSKA, i.m., 52.

segítségével győzi le a félelmét a fiú.²⁰ Mindkét mesében hangsúlyos elem a ragadozó bundája, amelynek puhasága és melegsége inkább az állat óvó, biztonságot adó jellegét emeli ki.

Ebben a jelenetben is jól megfigyelhető, hogy a mű fontos sajátossága a mitopoétikus formulák újraírása. A Frazer által megfogalmazott prelogikus gondolkodási formákra jellemző mágikus szemlélet lényeges eleme az érintéses vagy átviteli mágia, mely szerint „azt a hatást, amelyet [a varázsló] cselekedeteivel egy tárgyon előidézt, elő tudja idézni azon a személyen is, akivel ez a tárgy egyszer – akár mint testrésze, akár másként – kapcsolatban állt. A hasonlóság törvényén alapuló varázslatot homeopátiás vagy utánozó mágiának is nevezhetjük, a kapcsolat vagy az átvitel törvényén alapuló varázslatot pedig átviteli mágiának.”²¹ A helyettesítő tárgy, ez esetben az a növény, amely a főhőssel a nyelven keresztül áll kapcsolatban, az archaikus átviteli mágia modern értelmezésének tekinthető. A név kiemelkedő szerepét nemcsak az archaikus gondolkodásmódban, így a népmesékben érhetjük tetten, hanem az ezekre épülő irodalmi mesékben is fellelhetjük, csakúgy mint Kiss Judit Ágnes meseregényeiben. Ahogy a személy az arcán keresztül nyeri el identitását a fizikai valóságban, azaz az arc a külső szemlélők általi azonosításképp értelmezhető, úgy a nyelvben ez a kapcsolat a néven keresztül valósul meg. Így valójában a *zsálya* növény és a *Zsálya* név összecsengése utalás arra, hogy önmagunk megismerése csak a nyelven keresztül lehetséges, illetve a nyelv segítségével, a megnevezés erejével győzhetjük le félelmeinket. Ez azért is lehet, hiszen a *zsálya* – latin nevén *salvia* – *meggyógyulást*, *megmentést* vagy pedig *megváltást* jelent. Ez mindkét történet szempontjából lényeges, ugyanis a lány az első regényben a herceget és a birodalmat menti meg, a második kötetben pedig útja a saját gyógyulását eredményezi, tehát a kislányhoz kapcsolódóan nagyon sokoldalúan jelenik meg a megmentés vagy megváltás kérdése. Emellett elmondhatjuk, hogy a *zsályát* meggyújtva vagy pedig füstölőként használva a rossz szellemek elűzésére alkalmazták, azonban a történet során ez a hagyomány átalakul, annak ellenére, hogy a felhasználás helyszíne, azaz az árnyak erdeje utalhatna ártó szellemekre is, a csokor alkalmazása nem tudatos, illetve nem az eredeti funkciója kerül a középpontba. Egyrészt a virágok véletlenül kapnak lángot, ez azt eredményezi, hogy a lány intuitíven használja ómama ajándékát, ahogy a könyvben is szerepel: „Váratlanul kellemes illat csapta meg az orrát. A száraz csokor, amit ómamáától kapott, szikrát fogott, [...] füstölni kezdett. *Zsálya* felkapta a virágot, a füst illata még erősebb lett.”²² Másrészt pedig a csokor füstje a „szellemeket” nem

²⁰ BENDL Vera, *Matyi tigrissel álmodik*, Bp., Pagony, 2021, 5.

²¹ James George FRAZER, *Az Aranyág*, ford. BODROGI Tibor, BÓNIS György, Bp., Századvég, 1994, 25.

²² KISS, *Zsálya és a mélyvölgyi...*, i.m., 71.

csak elriasztja, hanem megmutatja: „A fehér füst fényénél egy másik ismerős árny lebbent, aztán szertefoszlott.”²³

A nevek jelentése és a névadás kiemelkedő szerepe nemcsak Zsálya esetében érhető tetten, hanem más karaktereknél is. A *Zsálya hercegnő és az öregnek hitt herceg*ben Efírfira megszéledítéséhez elengedhetetlen nevének kimondása, a megnevezés: „Ha nem te [Zsálya] vagy az első, akit meglát, amikor kibújik a tojásból, soha nem enged fel a hátára.”²⁴ A név kimondása által szerzett hatalom ősi hagyománya a tündérmesékben jól tükröződik, mert a hős gyakran a természetfeletti lény nevének kiderítésével és annak kimondásával kerekedik felül a teremtményen és szelídíti meg azt.²⁵ Szorosan kapcsolódik ehhez a névmágia gondolata is, mely szerint „a név a legteljesebben hozzátartozik viselőjéhez, [...] senki se tudhatja meg, mert ezáltal hatalmába kerítheti a név viselőjét”²⁶, ez történik tulajdonképpen Efírfira esetében is. Továbbá nagyon hasonló ehhez a Fagris Tirkashoz való viszonyulása is Zsályának, hiszen míg a keverék állat névtelenül követi, a lány azt üldözésnek érzi, azonban az elnevezés gesztusával a ragadozóból kisállat lesz:

„– Jól van, leszek a gazdád! – ölelte magához.

De hát akkor nevet kell neki adni. Egyszerre tigris és farkas. [...] Legyen ez a neve! A kettő együtt.

– Fagris Tirkas! – szólította meg Zsálya.

Az árnyékállat abban a pillanatban felugrott [...], és Zsálya megértette, hogy őt hívja.”²⁷ Ezen a ponton világossá válik, hogy a megnevezés elengedhetetlen az állat megszéledítéséhez, ismerőssé válásához mind Efírfira esetében, mind pedig Fagris Tirkas esetében. Nem véletlen azonban, hogy a névadás aktusához köthető a félelem legyőzése, hiszen „[a] megismerés, elismerés majd névadás által az addig megfoghatatlan, szorongást keltő lény alakja mintegy átváltozik, s a tudatba emelés és rálátás hatására megszűnik a főhős személyiségét át meg átjáró szorongás és félelem.”²⁸ Míg Fagris Tirkasnál az elnevezés jelenik meg, addig Efírfiránál pedig a megnevezés. A különbség abban rejlik, hogy az elnevezés által Zsálya birtokolja az állatot, gazdájává válik Fagris Tirkasnak, a megnevezés által pedig egy mágikus kapcsolat alakul ki Zsálya és Efírfira között, s mivel tudjuk, hogy az árnylény valójában magát a lányt

²³ KISS, *Zsálya és a mélyvölgyi...*, i.m., 73.

²⁴ KISS Judit Ágnes, *Zsálya hercegnő és az öregnek hitt herceg*, Bp., Pagony, 2020, 14.

²⁵ DEE L. ASHLIMAN, *Folk and Fairy Tales: a Handbook*. Greenwood, Westport, 2004, 15.

²⁶ ORTUTAY Gyula, *Magyar néprajzi lexikon: névmágia*, letöltés dátuma: 2025.01.12.
<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-neprajzi-lexikon-71DCC/n-734DB/nevmagia-735A9/>

²⁷ KISS, *Zsálya és a mélyvölgyi...*, i.m., 95.

²⁸ ANTALFAI Márta, *A sárkány a mesében és az életünkben*, Fordulópont, 2014, 16.sz, 11.

reprezentálja, így végső soron az elnevezés erejével a lány a saját érzésein és félelmein lesz úrrá.

Megállapíthatjuk tehát, hogy egyik mesében sem tud az „Ellenség” karaktere érvényesülni és kiteljesedni, mivel Zsálya vagy egyedül, vagy Aldo herceggel közösen győzi le a gonosz vagy annak tűnő szereplőket, s nem hagyják, hogy félelmeik, vagy a fiú türannikus apja felülkerekedjenek rajtuk. A lények neveinek kimondásával Zsálya megszelídíti őket, s így hű segítőtivé válnak a próbák során, tehát a gonosz szereplők megjelenése ily módon is ellehetetlenedik, mert azok a szereplők vagy események, amiktől a lánynak tartania kéne vagy nehézséget okozhatnak uralhatók a kimondott szavak által.

Az ellenségből segítőkkel váló szereplők mellett megfigyelhetők olyan karakterek is, akik már a történet kezdetétől segítökként funkcionálnak, ilyen például Fényilonca, a lepketündér is. Ő az, aki mind az olvasót, mind pedig Zsályát bevezeti a varázslatos világba, ismerteti vele a szabályait, szokásokat. Ez többek közt abban jelenik meg, hogy ő az, aki elmagyarázza, ismerteti a varázslatos birodalom lényeinek tulajdonságait, jellemzőit, például a szőrszárnyúakat. A lepketündér a gyermeki és a felnőtt világlátást, illetve a világok közti különbségeket tükrözve bukkan fel a fejezetekben, hiszen míg a meseregények elején lepke alakjában kerül a történetbe, addig a kislánynak nagyon hamar nyilvánvalóvá válik, hogy több annál. Fényilonca attribútumai közé tartozik az emberi és a varázsvilág idejével való játék, ami azért fontos, hiszen a varázslatos királyságba tett utazás során alapvetően egyfajta időtlenség uralkodik, nem a nappalok múlásán van a hangsúly, hanem magukon az eseményeken, ennek ellenére az világosan kiderül, hogy az emberi világban csak egy éjszakának tűnő utazások több napot ölelnek fel. Fényilonca képessége így jelenik meg a meseregényben:

„– A szüleim... Mit fognak szólni, ha reggel nem találunk? – aggodalmaskodott Zsálya.

– Nem lennék tündér, ha ezen nem tudnék segíteni – húzta fel az orrát Fényilonca.”²⁹

Ez a képesség biztosítja azt, hogy Zsálya zavartalanul utazhasson Aevus Királyságában. Emellett az út során több alkalommal a lepketündértől érkeznek különböző utasítások, javaslatok mindkét gyerek részére, hiszen ő az, aki tudja, hogy a mélyvölgyi utazásnak milyen szabályai vannak, például így szól Aldo herceghez: „a mélyvölgyi utazás gyalogos, nem ülhetsz a lovad hátára! El sem kísérheted Zsályát!”³⁰

Elmondhatjuk tehát, hogy több szempontból is ellátja a tündér a segítők feladatait, s irányt ad a lánynak mind a mélyvölgyi utazás során, mind pedig az Idősárkányhoz tett út alkalmával. Azonban csakúgy, mint a boszorkányok, a tündérek sem teljesen a népmesékből

²⁹ KISS, *Zsálya hercegnő...*, i.m., 30.

³⁰ KISS, *Zsálya és a mélyvölgyi...*, i.m., 33.

ismert szerepkörüknek megfelelően jelennek meg, ami megkülönbözteti a tűzpillét a legtöbb segítőtől az a karakter jellemében rejlik, ugyanis a lepketündért leginkább emberi tulajdonságokkal jellemezhetjük, hiszen gyakran láthatjuk a szövegben, hogy türelmetlen, morcos, panaszkodik. Illetve az is megkülönbözteti őt a többi segítőtől, hogy a *Zsálya hercegnő és az öregnek hitt herceg*ben több ponton is úgy viszonyul Zsályához, mintha ismerné Aevus Királyságának működését, annak szabályait: „Zsálya megsértődött. Ez a kis lepketündér elvárja, hogy jártas legyen mindenféle ismeretlen dologban a tűzpillák tájékozódásától kezdve az unikorniskeltésig.”³¹ Úgy gondolom, hogy ez a hozzáállás motiválja a lányt az önállóságra, hiszen végső soron bizonyos szabályokra magától kell rájönnie, ez pedig szükséges ahhoz, hogy Zsálya a lehető legkevesebb útmutatással tudja teljesíteni a próbákat, ez leginkább a *Zsálya és a mélyvölgyi utazás* során lesz kiemelkedő szempont.

Az útmutató szerepét bizonyos karaktereken keresztül tárgyak és próbatételek is betöltik a meseregényekben, s ezeknek általában nemcsak az út során szükséges irányadás a céljuk, hanem az, hogy a főszereplők tudatosabbá váljanak, megismerjék önmagukat. A *Zsálya hercegnő és az öregnek hitt herceg*ben két próbatétel és a hozzájuk kapcsolódó személy kerül a középpontba ilyen szempontból, egyrészt Ayuca, az erdei keresztút boszorkányának a próbája, másrészt az erdei remete próbatétele. Ayuca pont arra hívja fel a figyelmet, hogy a szereplők identitása nem fejezhető ki pusztán a nevükkel, ez a gondolat visszakapcsolható az elnevezés és megnevezés erejéhez, azonban rá is világít, hogy ez nem elegendő, mintha a név csak a külső szemlélők szempontjából jelenítené meg a személy identitását:

„– Én vagyok Ayuca, az erdei keresztút boszorkánya. Ti kik vagytok?

– Aldo vagyok.

– Aldo? Az csak egy név – torkolta le a boszorkány. – De ki vagy?”³²

A feltett kérdésre Zsálya sem tudja a választ egészen a próba végeztéig, amely során egy önmagukat szimbolizáló tárgyat kell találniuk az erdőben. Zsálya választása inkább a jövőt reprezentálja, ugyanis a lány jóslata így szól: „Pici termés vagy, de ha megérsz, a szél ezerfelé viszi a magjaidat.”³³ Aldo hercege pedig a jelenre is vonatkozik, hiszen az ő megfejtése így hangzik az erdei keresztút boszorkányának szájából: „Azt látod, hogy lehullottál a fáról, hogy félig megrohadtál, és heversz a földön. [...] ebben a félig rohadt szilvában ott a mag [...], és kihajt belőle egy egész szilvafa!”³⁴ Ez az utolsó mondat magában foglalja az út sikerességét is.

³¹ KISS, *Zsálya hercegnő...*, i.m., 15.

³² *Uo.*, 69.

³³ *Uo.*, 74.

³⁴ KISS, *Zsálya hercegnő...*, i.m., 73.

Ezzel szemben a hegyi remete nem azt teszi központi kérdéssé, hogy kik a gyerekek, csak azt, hogy milyenek a szándékaik, s a próba során ez is önreflexióhoz vezet Zsálya részéről: „– Sose gondoltam volna, hogy ide hozol – mondta a tükörképének. – Unikornisokon repülök, lidércektől menekülök [...]. Otthon, a fürdőszobátükörbe nézve ezt sosem gondoltam volna.”³⁵ Ebben a pillanatban megfigyelhető a varázslatos és az emberi világ különbsége: míg Zsálya otthon a fürdőszobai tükörben láthatja magát, addig Aevus birodalmában lehetősége nyílik bepillantani a jövőbe, hiszen időskori arcát láthatja viszont egy varázstükör által. A *Zsálya és a mélyvölgyi utazásban* megjelenő útmutatók pedig inkább Zsálya útját segítik, Aldo nem vesz részt bennük. Ilyen a próba során fénylabirintussá alakuló kilenc körű kőlabirintus is, ahova a lány csak egyedül léphet be. Amikor a lány kívülről látja önmagát, ismét az önreflexiónak ad helyet, s ez az, ami lehetőséget biztosít a továbbjutáshoz is, hiszen a labirintus a lány érzéseit közvetíti, annak az irányát mutatja meg, s ez a felismerés eredményezi a labirintusból való kijutást is: „A szivárványszínű fénylabirintusban egy apró porszemmet vett észre, ami hol futva kanyargott, hol megállt, aztán elindult megint. [...] Zsálya szívébe villámcsapásként vágott a felismerés, hogy ő maga az, csak felülnézetben.”³⁶ A labirintus a történet kicsinyítő tükréként értelmezhető, ugyanis anyagbeli átalakulása – azaz a bizonytalanságot és az eltévedést szimbolizáló kőlabirintus útmutató fénylabirintussá változása – Zsálya gyógyulását vetíti előre.

A két meseregény szerkezete a keretezés technikájának köszönhetően nagyon hasonló, ugyanis mindkettő az emberi világban kezdődik és fejeződik be, a cselekmény nagy része azonban a varázsvilág vidékén történő utazásokkal telik. A világok közti átjáráshoz mindkét esetben az éjszaka, az alvás és az álom kapcsolódik, így tehát az önismeretet, a félelmek legyőzését az álmain keresztül éri el. Azonban a felnőttvilág szemszögéből a lány álma lázálomként realizálódik, ugyanis az út mindkét meseregényben a betegséghez kapcsolódik. Ezt láthatjuk akkor is, mikor az első kötetben Zsálya a szüleit megpróbálja beavatni az átélt kalandjaiba:

„– Nem álom volt – tiltakozott Zsálya. – Tényleg elutaztam. Unikornison. [...]

Anya felsóhajtott, és Zsálya homlokára tette a kezét.

– Nagyon lázas voltál – állapította meg. – Már aggódtunk érted.”³⁷

Így tehát a valóságból kiinduló történetek sorába vehető Kiss Judit Ágnes mindkét meseregénye, viszont a történetek rávilágítanak arra a modern felfogásra, hogy a varázsvilág sem lehet tökéletes, itt is ugyanúgy központi szerepet kap a halál, bántalmazás, gúnyolódás stb.

³⁵ *Uo.*, 89.

³⁶ KISS, *Zsálya és a mélyvölgyi...*, i.m., 23.

³⁷ KISS, *Zsálya hercegnő...*, i.m., 109.

Világossá válik az is, hogy a csodás birodalmakra vonatkozó sztereotípiák ennek ellenére képesek érvényesülni is, ugyanis míg Zsálya világának szabályai szigorúak, racionálisak, addig ez Aldo világában kevéssé érvényesül, akár az idő kerekének megfordítására is lehetőség nyílik, aminek hatására „Aevus birodalmában más irányba folyik az idő. Felcserélődtek az éjszakák és a nappalok is.”³⁸

Az átlépésre csak a lány képes az emberek közül, a többi gyerekszereplő hitetlensége nem teszi számukra lehetővé az utazást, ezáltal Zsálya lesz az, aki a köteléket biztosítja a két világ között. A mesében, varázslatban való hit a második kötetben hangsúlyos szerepet kap, hiszen Aevus birodalmába azért jut el lassan a lány betegségének híre, mivel már nem gondol az Aldo herceggel tett közös útjára, sőt a felnőttekhez hasonlóan ő maga is lázálomnak véli a találkozást. Ezen túl elengedhetetlen szempont, hogy a két főszereplő, Zsálya és Aldo herceg születésnapja ugyanabban az időpontban van, tehát ez a valódi oka annak, hogy a lány lesz a kiválasztott az első meseregényben, ahol ezt olvashatjuk: „A herceg a segítségedet kéri, mert nagy bajban van, és rajta keresztül az egész birodalom! Te vagy az egyetlen, aki ennek a világnak lakójaként ugyan, de vele egyazon hónapban, napon, órában és percben születél.”³⁹

Azonban az álom szerepe nemcsak a világok közti utazás és az önmagunk megértése kapcsán jelentős, ugyanis a *Zsálya és a mélyvölgyi utazás*ban Aldo egy álmon keresztül érti meg mégjobban Zsálya küldetését. Ami érdekes ebben az esetben az az, hogy az álomhoz kapcsolható negatív képzetek is szerepet kapnak, ugyanis ezt olvashatjuk: „– Létezik egy növény...– kezdett bele óvatosan Fényilonca. – Sokan csak álomméregnek nevezik, és úgy tudják, halálos. De van egy másik neve is: messzinéző.”⁴⁰ Az álom tehát kettős értelmet kap, egyrészt az emberi világtól való eltávolodásra ad lehetőséget Zsályának, Aldonak pedig a tisztán látást biztosítja, azt, hogy túl tudjon tekinteni a saját akaratán – igaz, az álomméreg kifejezés pedig épp a veszélyekre hívja fel a figyelmet.

3. Szimbólumok és toposzok a személyiség vizsgálatának jegyében

A különböző műalkotások, tehát az irodalmi mesék is, olyan kollektív, mitikus őstörténetekkel tartanak kapcsolatot, melyek minden ember életében nagy jelentőséggel bírnak. Az alaptörténet annak ellenére, hogy „felszín” sokszor változik, a mélyben rejlő „gyökerét” megőrzi. A mesék, meseregények tehát a kollektív tudattalanra épülnek, s ezek az ősidők óta folyamatosan megjelenő tapasztalatok, érzések egyrészt az előző fejezetben tárgyalt szereplőkben

³⁸ KISS, *Zsálya hercegnő...*, i.m., 38.

³⁹ *Uo.*, 8.

⁴⁰ KISS, *Zsálya és a mélyvölgyi...*, i.m., 41.

realizálódhatnak – mint például a boszorkány, a sárkány, melyek a félelmek és a szorongás megtestesítői vagy a pozitív érzelmeket reprezentáló tündérek, állatok képében – másrészt a történetben fellelhető szimbólumok, toposzok által érhetőek tetten.⁴¹

Mindkét meseregény esetében kiemelkedő szerepet kap az utazás, illetve az útkeresés, ahogy ezt a második mese címe is sugallja. Mint tudjuk, az utazásnak régre visszanyúló hagyománya van az irodalomban, többek között Balajthy Ágnes is rávilágít arra, hogy már az ősi, nagy kultúrák első fentmaradt szövegeiben is ez a tematika köszön vissza, s kap különböző értelmezési lehetőségeket, hiszen „[a]z ószövegségben a pusztai vándorlás, illetve a babiloni fogság epizódjaival jön létre az utazás mint száműzetés toposza, a Gilgames-eposz főhősének az Alvilágig tartó vándorlása a spirituális, belső utazás szimbólumának tekinthető.”⁴² Ahogy sokszor elválaszthatatlan a külső és a belső utazás, úgy a *Zsálya és a mélyvölgyi utazás*ban is ez figyelhető meg, hiszen egy varázslatos, belső utazásról olvasunk, gyakorlatilag a gyógyulás útja jelenik meg az olvasók előtt, ugyanis a történet kezdetén megjelenő súlyos betegségben szenvedő lány az Aevus birodalmában tett utazás végén a gyógyulás hírért kapja, s ehhez kapcsolható a mindkét világban megjelenő hangszál, a gyógyulás virága. Az meseregény során a lányban lezajló lélektani folyamatok a próbákon keresztül kerülnek megjelenítésre: többek között a bizonytalanság, harag, öröm, felismerés. Tehát a lány érzéseit és azok változásait gyakran maguk a helyszínek is modellálják, amikor a mélyvölgyi utazás sikerességével kapcsolatos bizonytalanság a fénylabirintusban, a reménytelenség és kétségbeesés az árnyak erdejében, a gyógyulás pedig Szövő és Mondó kertjében tükröződik. Az útrakeletés módja már a fentebb említett művekben is meghatározó szerepet tölt be, hiszen az, hogy a hős társakkal vagy önállóan, biztos céllal vagy anélkül indul útnak, jelentésteremtő funkcióval bír.⁴³ Ezért fontos kiemelnünk, hogy ez egy olyan út, melyet egyedül kell megtennie a kislánynak. Ez azért jelentős, mert csakis egyedül képes megküzdeni félelmeivel, tudja megismerni önmagát és érzéseit. Ez azonban nem könnyű feladat, mert „[a]z igazi utazás mindig olyan, hogy az utat is keresned kell”⁴⁴. A célelvű utazástoposz átalakul és bizonytalanná válik: „megint úgy indulunk útnak, hogy csak azt nem tudjuk, mit keresünk, és csak azt nem, hogy hol?”⁴⁵ Ez nem szokványos, ugyanis a legtöbb ember az utazás motívumához automatikusan kapcsol egy úticélt és egy útvonalat is, azonban ebben a mesében mindkettő hiányzik, s később is csak a célja, tehát

⁴¹ ANTALFAI, *Személyiség és...*, i.m., 170.

⁴² BALAJTHY Ágnes, „Egy eredendő máshol”: *Az utazás művészete a közelmúlt magyar irodalmában*, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2019, 8.

⁴³ *Uo.*, 8–9.

⁴⁴ KISS, *Zsálya és a mélyvölgyi...*, i.m., 15.

⁴⁵ KISS, *Zsálya és a mélyvölgyi...*, i.m., 15.

a gyógyulás virágának megszerzése az, ami egyértelművé válik. Ezzel szemben a *Zsálya hercegnő és az öregnek hitt herceg*ben az Idősárkányhoz tett utazásnak a konkrét célja világos, és annak ellenére, hogy vannak bizonyos próbatételek, melynek a célja az önismeret és a saját értékek feltérképezését szolgálják (mint például az erdei keresztút boszorkánya által adott feladat), nem feltétlenül ez az egész út célja. Továbbá míg a *Zsálya és a mélyvölgyi utazás* egy önálló utat mutat be, annak ellenére, hogy bizonyos pontokon összeér Aldo herceg és Zsálya útja, addig a *Zsálya hercegnő és az öregnek hitt herceg* középpontjában a közösen megtett út kap szerepet, amely során nem válnak el egymástól.

A *Zsálya és a mélyvölgyi utazás* több hagyományhoz kapcsolódik, ugyanis megközelíthető a mesék, a görög mitológia, vagy éppen a bibliai történetek felől is. Kiss Judit Ágnes alkalmazza, illetve átalakítja az archaikus toposzokat, szimbólumokat a mai modern világunkra vonatkoztatva őket. A sokrétű kapcsolódási háló biztosítja a meseregény összetettségét, s pont a komplexitása miatt nem lehet csak egy részt kiemelni, ahol a hagyományokhoz kapcsolódik a történet. A regényben fellelhető képzeletbeli lények kapcsán eszünkbe juthatnak többek között a mesefilmek (Fényilonca, a lepkeűdér), a mítoszvilág Párkáival párhuzamba állítható a sors hálóját szövő Fainó, azonban módosul a szerepük, hiszen nem jelenik meg a harmadik Párka funkcióját (az élet fonálának elvágása) betöltő szereplő. Szövő és Mondó kapcsán a szó vagy a történetmondás teremtménye érhető tetten, ugyanis Fainó (azaz Szövő) a Milon (azaz Mondó) által elmondott élettörténeteket szövi meg. A mese és a mesélés örökérvényűségét fejezheti ki az, hogy Mondó fönix madár képében jelenik meg, aki meg-megújulva ugyan, de folytatja a történetmondást. A szó hatalma azonban nemcsak ebben az esetben jelentős, hanem Zsálya útja során is, ugyanis a lány varázséneket dúdolva képes tüzet gyűjtani az árnyak erdejében.

A meseregény végén megjelenő kert a Bibliát idézi, ahol a gyógyulás virága található. Emellett a teremtés utáni állapotot juttathatja az olvasók eszébe az, hogy a kislánynak eszébe sem jutott, hogy „szégyenkezzen a meztelensége miatt”⁴⁶, emiatt azonnal a bűnbeesés előtti édeni állapotra asszociálhatunk. Ez ellentétben áll azzal, hogy a megbetegedést, betegséget egyfajta büntetésként, csapásként értelmezzük, viszont Zsálya esetében a hangsúly a lány tisztaságán, ártatlanságán van, hiszen a bűnbeesés előtti állapotot idéző részletek nem utalnak arra, hogy a lány betegsége büntetésként értelmezhető.

A *folyó alatti folyó* fejezetben a lány hajának növekedése Sámson történetével állítható párhuzamba, ugyanis Zsálya egy darabig maga is ebből a hosszú hajkoronából merít erőt. A haj

⁴⁶ Uo., 36.

levágása azonban nem az erejének elvesztését eredményezi, éppen ellenkezőleg, Zsálya esetében a hosszú haj, amellet, hogy erőt ad neki, lehúzza és mozgásképtelené teszi őt.

A kereszténységhez kapcsolható továbbá az unikornis is, hiszen az ikonográfiában az állat Krisztusra utal, a tisztaságot és az erényeket jeleníti meg. A mesekönyv szempontjából kiemelkedő aspektus, hogy a 17. században az unikornist az orvosláshoz kapcsolják, mind a testi, mind a szellemi egészséghez.⁴⁷ Nem véletlen tehát, hogy Efírfira nagy szerepet kap a lány utazása során, legfőképp Zsálya útjának kezdetén és végén. Az unikornis kiemelkedő szerepet kap az első kötetben is, hiszen az első két próba Efírfirához köthető. Az unikornis csikó a varázslatos világ egyik olyan lény, amely képes a világok közötti utazásra, amiben az is közre játszhat, hogy maga a lány szelídíti meg az állatot.

A magyar hagyományhoz szorosan kapcsolható samanisztikus elemek is kiemelkedő szerepet kapnak a regényben, hiszen egy egész fejezet szól az égig érő fát megidéző ősök fájáról, ami az eredeti motívum innovatív parafrázisaként a kislány hajából nő ki. A magyar népi hagyományban különösen fontos szerepe van a hosszú hajnak, ugyanis úgy tartotta a magyar hagyomány, hogy „nem szabad megcsonkítani, mert abban magának az egyénnek a megsértését látják”⁴⁸, a mesében szereplő haj levágását többféle módon is lehet értelmezni. Egyrészt a hagyományok kifordításaként gondolhatunk rá, hiszen ezzel Zsálya személye nem „sérül”, hanem pont ellenkezőleg, ezáltal „menekül meg”, illetve a továbbhaladásának lehetőségét biztosítja. Másrészt az, hogy a lány hajából nő ki a fa, megmutatja, milyen fontosak a rokonsági kapcsolatok, az, hogy tartozunk valahová: „– Ez itt az ősök fája – magyarázta ómama. – Te magad is benne gyökerezel.”⁴⁹ Érdekes, hogy a lányt a haja köti össze felmenőivel, ami megerősíti a haj népi hagyományokban szereplő varázserejét, s az ómamával való találkozás a hagyományokon és a közösségen keresztül járul hozzá a lány identitásához, annak ellenére, hogy el is távolodik azoktól. A „földbe gyökerezett haj” a generációkról generációkra szálló traumákat is felidézheti, s így az őshöz való kapcsolódás hátráltató tényezőként értelmezhető. Zsálya azonban „nem teketóriázott sokat, nyiszálni kezdte a haját körben, míg egyenként le nem metélte magáról az összes gyökeret.”⁵⁰ Ez a mozzanat az ősektől való elszakadást erősíti, amely a későbbiekben is előkerül, mikor a kislány az ómamától kapott hátizsákjából csak a legszükségesebb tárgyakat válogatja ki. Az, hogy Zsálya nem hagyja, hogy

⁴⁷ *Állatszimbólumtár A-Z*, szerk. VÍGH Éva, Bp., Balassi Kiadó, 2019, 81-82.

⁴⁸ BALASSA Iván, ORTUTAY Gyula, *Magyar néprajz*, letöltés dátuma: 2023.05.13, <https://mek.oszk.hu/02700/02789/html/99.html>.

⁴⁹ KISS, Zsálya és a mélyvölgyi..., i.m., 59.

⁵⁰ KISS, Zsálya és a mélyvölgyi..., i.m., 46.

a múlt megakadályozza vagy lassítsa útját, bizonyítja, hogy mennyire céltudatos a nehézségek ellenére is.

Érdeemes megvizsgálni a labirintus-szimbólumot, ugyanis ez nem a szokványos értelemben jelenik meg a műben. A kilenckörű kőlabirintus Zsálya első megmérettetése, ami nem is igazán mondható próbatételnek, hiszen: „– Ez nem útvesztő labirintus – magyarázta Fényilonca –, hanem útjelző.”⁵¹ Ez azért fontos, mert a labirintusok legfőbb tulajdonsága az, hogy el lehet bennük tévedni, itt azonban ez is átformálódik. Megfigyelhetjük, hogy az „útvesztő” maga is többször változik, hiszen míg a fejezet címében kőlabirintust olvashatunk, a próbatétel végén már „szivárványszínű fénylabirintus” szerepel.⁵² Ez az átalakulás az egész mesekönyv struktúrájára emlékeztethet bennünket, hiszen a mese is egy reális élethelyzetből kiindulva válik Zsálya varázslatos belső utazásává. Épp úgy, ahogy a kőből fény lesz, ő is egy hétköznapi kislányból változik mesebeli hercegnővé.

A labirintus kapcsolható továbbá a lélek kifürkészhetetlenségéhez is, amely a már korábban megemlített önreflexióból világossá válik, hiszen a labirintus alakulása valóban a lány érzéseit tükrözi. Az első kalandhoz kapcsolódik még az útmutató „arany lángú mécses”⁵³ motívuma. A világító mécses mind mesei, mind kultikus jelképként is értelmezhető. A mesékben gyakran előforduló varázserejű mécses segíti a főhőst, hogy teljesüljön kívánsága, felfedezze az elrejtett kincset, a vallási kultuszokban pedig a sötétségben is jelenlévő fény a halál legyőzését, a halhatatlanságot és az örökéletet jelképezi.⁵⁴ Lejellegzetesebb példája a templomokban található örökmécses, s ahogy a világító fény Jézus jelenlétére utal, és egyfajta útmutatást biztosít a hívőknek, úgy Zsályát is a mécses vezette gyógyulása felé. A fény továbbá a remény szimbóluma is, mely helytálló a meseregényben is, ugyanis ezt követve szeretne Zsálya kijutni a labirintusból. A fény a betegségből és reménytelenségből való kiutat mutatja meg a lánynak. Mivel a mécses értelmezhető a „sötétség elleni harc jelképe”⁵⁵-ként is, a mécses Zsálya e próbatétele során többek között a betegség elleni kitartó harca jelképeként jelenik meg.

Az állatok nagy szerepet játszanak mindkét mese történetében. Az első mesében fontos állomás a göröngyvarangyokkal való találkozás. A varangyok a legtöbb állatmesében általában ellenséges karakterek, s a gyávaságot, gőgösséget jelképezik, a népmesékben pedig a baj megtestesítői.⁵⁶ Kiss Judit Ágnes művében is hasonlóan jelennek meg az állatok, hiszen „[o]tt

⁵¹ Uo., 19.

⁵² Uo., 23.

⁵³ Uo., 20.

⁵⁴ PÁL József, ÚJVÁRI Edit (szerk.), *Szimbólumtár: Jelképek, motívumok, témák az egyetemes és a magyar kultúrából*, Bp., Balassi, 1997, 142.

⁵⁵ Uo., 298.

⁵⁶ VÍGH, i.m., 31.

jönnek világra, ahol valami gonosz dolog történt. [...] Abból a rengeteg haragból és fájdalomból táplálkoznak.”⁵⁷

Több toposz pedig a hagyományoknak megfelelően értelmezhető, nem módosulnak lényegesen, csak alkalmazkodnak a szöveg világához. Már a történet elején kapcsolódást láthatunk az irodalmi hagyományokhoz az ős toposzának megjelenítésével. Érdeemes megemlíteni, hogy ez az évszaktoposz is kettős jelentésű. Egyrészt utalhat a szüreti boldogságra és a színek kavalkádjára, másrészt magában hordozza az elmúlás, a halál képzetét is. A *Zsálya és a mélyvölgyi utazásban* az utóbbi értelmezési lehetőség merül fel. A kislány állapota majdnem az évszakok változásával párhuzamosan romlik, ugyanis ahogy „[ő]sz lett, hűvös nappalok és hideg éjszakák köszöntöttek be, még mindig a kórházban voltak, és Zsálya megint lázas lett.”⁵⁸ Ez az idézet is mutatja, hogy ebben a mesében az emberi világban az őszhöz nem kapcsolható mindkét ismert aspektus, csak az, amelyhez az elmúlás és halál jelentését tudjuk társítani, ez egyúttal azt is jelenti, hogy az évszakok a lány lelki állapotát reprezentálják, nem véletlen, hogy az időjárás ellenére az apuka meglegeli az emberi világban is a Zsálya által megszerzett gyógyulás virágát

A természeti képek kiemelt szerepet kapnak: a kertben fellelhető gyógyulás virágának próbája mellett majdnem az összes próbatétel valamilyen természeti környezetben játszódik. Ez ellentétben áll a kórház világával, a mesterséges fényt, fehér folyosókat felváltja a fénylabirintus, a folyó alatti folyó, az árnyak erdeje, illetve Fonó és Szövő kertje.

A természet, annak ellenére, hogy a gyógyulást hozza, nincs idealizálva. *Az árnyak erdeje* című fejezetben kifejezetten ellenséges, nyomasztó környezetként jelenik meg az erdő. Bruno Bettelheim rávilágít, hogy az erdő a tudatalatti rejtett, világát szimbolizálja, s legtöbbször akkor értelmezhető így, mikor valamilyen bizonytalan helyzet következik be az ember élete során.⁵⁹ Ezt fejezi ki az is, hogy: „Sehol semmi szín. Mintha egy régi, fekete-fehér fényképbe került volna. És ami a legijesztőbb volt, ahogy lenézett a kezére, a ruhájára, mindene fekete-fehér volt. [...] még a vér is szürke volt.”⁶⁰ A színektől való megfosztottság ismét párhuzamban áll a kórház steril fehérségével, amely a mese kezdetén jelenik meg. Ha pedig az utazást mint allegóriát vezetjük végig a meseregényen, akkor ez a színtelenség azt mutathatja meg, hogy ezen a ponton veszíti el a reményt Zsálya a leginkább, nem véletlen, hogy az egyetlen színfolt

⁵⁷ KISS, *Zsálya hercegnő...*, i.m., 49.

⁵⁸ KISS, *Zsálya és a mélyvölgyi...*, i.m., 6.

⁵⁹ Bruno BETTELHEIM, *A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek*, ford. KUNOS László, Bp., Gondolat, 1985, 129.

⁶⁰ KISS, *Zsálya és a mélyvölgyi...*, i.m., 69.

a fekete-fehér világban Fagris Tirkas szeme lesz, mely először fenyegető, azonban miután Zsálya szembenéz vele, a keverék-állat lesz az, aki kivezeti őt ebből a színtelen világból.

4. A kimondhatatlan ábrázolása

A tabu jelenségének ábrázolása egyre népszerűbb a kortárs irodalomban, s a gyerekirodalomban is hasonló tendenciát figyelhetünk meg. Olyan témák kerülhetnek bele így a diskurzusba, melyeket korábban erős társadalmi előítélet vett körül. Az, hogy az írók már bátran nyúlnak problematikus kérdésekhez, egyfajta felszabadulást eredményez, mely lehetővé teszi, hogy épp az irodalom révén közelítsük meg új szempontból negatív tapasztalatainkat, s ez hozzájárul a traumák feldolgozásához.

A *Zsálya hercegnő és az öregnek hitt herceg* esetében két téma emelkedik ki, egyrészt a verbális bántalmazás, gúnyolódás, másrészt pedig a zsarnokoskodó, bántalmazó apa alakja jelenik meg. Az előbbi mind az emberi, mind a varázslatos világban megfigyelhető, ám leginkább az emberekében, hiszen Zsályát több alkalommal gúnyolják ki a barátnői és osztálytársai az Aevus Birodalmába való utazás megemlézése miatt:

„– Most nem viccelek – halkította le a hangját Zsálya. – Nem mondtam el senkinek, de... azt hiszem, meg kell mentenem a herceget.

Violetta hangos nevetésben tört ki: – Majd pont te!

– Neked elmentek otthonról! – csóválta a fejét Gabi.”⁶¹

A varázslatos világ tökéletlenségét pedig az mutatja, hogy Fényilonca többször is hangoztatja, hogy ő maga is tapasztalja a gúnyolódást: „nem akarom, hogy nevéssenek rajtam”⁶². Fontos azonban, hogy nem ezen van a hangsúly, hanem inkább az apa-fiú kapcsolaton, aminek a milyensége már a szöveg elején kiderül, hiszen a mű fő konfliktusa abból fakad, hogy „Erigon király nem akarta átadni a hatalmat fiának. Nem akart megöregedni [...]. Elhatározta, hogy visszafiatalodik, és megőrzi erejét, akár fia elvesztése árán is.”⁶³ Emellett több utalás is vonatkozik arra, hogy a király bántalmazta fiát. Így tehát a *Zsálya hercegnő és az öregnek hitt herceg* is a gyógyulás útjaként értelmezhető, ugyanis a fiú Zsálya segítségének köszönhetően birkózik meg az Erigon király által okozott testi-lelki traumákkal, s a fiú megfiatalodása a gyermeki lét visszanyerését is szimbolizálhatja. A küldetés sikeres végrehajtása is az abuzív, bántalmazó oldalát erősíti a királynak, aki elállatiasított viselkedéssel jelenik meg, mikor azt olvashatjuk, hogy az apa „egyetlen mozdulattal vetette rá magát [t. i. a hercegre], hogy elvegye

⁶¹ KISS, *Zsálya hercegnő...*, i.m., 29.

⁶² Uo., 7.

⁶³ Uo., 38.

a szivárványszínű gömböt.”⁶⁴ Ezzel ellentétben állnak Zsálya szülei, akik mindent megadnak a kislánynak, nagy szeretetben nevelik őt. Maga a lány is hangsúlyozza, hogy ők nem tudnának ártani Zsályának, sőt az apa kifejezetten gondoskodó a második történetben, ezzel is kapcsolódva a kortárs gyerekirodalom változó apa-ábrázolásához, melyben az édesanya-édesapa kettőse kezd feloldódni, s a hagyományos családi struktúra felbomlik, ezáltal a szülők sztereotipikus feladatai is átértékelődnek.⁶⁵

A *Zsálya és a mélyvölgyi utazás* esetében már a mese kezdetén a középpontba kerül a betegség toposza, amelyről beszélni, igaz, hogy nem „tiltott”, de sokak számára nehézséget jelent. A történetben szereplő család is pont ugyanezt éli át. A kislány pedig, hogy a szülei kedvére tegyen, nem beszél, úgy tesz, mintha minden rendben lenne, ezért mondható az, hogy a mesében a tabuk a kimondhatatlanság bemutatásával tematizálódnak. Ez már az első fejezetben is nagy hangsúlyt kap, hiszen világos, hogy Zsálya tisztában van a helyzetével, kilátásaival, de nincsen olyan személy, akivel ezeket meg tudná beszélni. Az „erről nem lehetett beszélni”⁶⁶ kijelentés vagy a beszéd lehetetlenségére tett utalás nem egyszer hangzik el az emberi világban más-más szavakkal leírva (például „erről sem lehetett beszélni”⁶⁷ vagy „jó lett volna egyszer valakinek őszintén beszélni arról, amit érez”⁶⁸). A szülők előtti titkolózás a történet során végig megmarad, ők felnőttekként nincsenek beavatva ebbe a varázslatos világba, s emiatt ismét visszatér az, hogy vannak dolgok, amelyekről nem lehet beszélni, hiszen „anya megrémülne, azt hinné, az agyát támadta meg így a betegség”⁶⁹. A történet végére azonban magának a betegségnek a kimondhatatlansága megszűnik, ennek a feltétele azonban csakis a gyógyulás lehet, és így már jogosan hangozhat el az idealizáló „most már minden jó lesz”⁷⁰ kijelentés. Azonban ezt a tündérmesékbe illő idilli gondolatot maga Zsálya oldja fel, hiszen a lepke-tündér szavait idézve emlékezteti szüleit, hogy „[h]át *minden* azért sosem lesz jó [...] Csak elég sok minden. Sokszor elég az is.”⁷¹ Felmerül a kérdés azonban, hogy a tabu valóban feloldására kerül-e, hiszen a betegség kimondása a kislány gyógyulásával valósulhat meg, tehát csak az függeszti fel az elhallgatást, hogy a halál lehetősége megszűnik. Így valójában csak a gyógyulásban, már a tabuizált betegségen túllépve lehet szembesülni a kimondhatatlannal.

⁶⁴ KISS, *Zsálya hercegnő...*, i.m., 102.

⁶⁵ LOVÁSZ Andrea, *Amiről nem lehet beszélni, arról is beszélni kell: Avagy képmutató-e a kortárs ifjúsági irodalom = Mesebeszéd: A gyerek- és ifjúsági irodalom kézikönyve*, szerk. HANSÁGI Ágnes, HERMANN Zoltán, MÉSZÁROS Márton, SZEKERES Nikolett, Bp., Fiatal Írók Szövetsége, 2017, 241.

⁶⁶ KISS, *Zsálya és a mélyvölgyi...*, i.m., 5.

⁶⁷ *Uo.*, 5.

⁶⁸ *Uo.*, 6.

⁶⁹ *Uo.*, 123.

⁷⁰ *Uo.*, 126.

⁷¹ KISS, *Zsálya és a mélyvölgyi...*, i.m., 126.

A kislány érzelmeinek megjelenítését, s ezáltal a Zsályában végbemenő lélektani folyamatokat is tabuk körébe sorolhatjuk, ugyanis a mese során leginkább Zsálya félelmeire, csalódottságára és sokszor haragjára helyeződik a hangsúly. Ez azért lehet így, mert pontosan az a lényege a mélyvölgyi utazásnak, hogy a kislány ezekkel a negatív érzésekkel meg tudjon birkózni. S amennyiben az árnyékállatot az elfojtott, meg nem élhető gondolatok szimbólumaként értelmezzük, úgy a lány az emberiség olyan tabuizált érzéseivel küzd meg, mint a haláltól való félelem, a különböző betegségek megélése és a szülőkkel való kapcsolat. Zsálya egészen felnőttnek hat az érzelmeihez való viszonyulásában: megpróbálja megérteni magát, érzéseit, azonban a gyermeki dac és harciasság is fellelhető még benne: „Zsálya dühös lett. Éktelenül dühös. Vele ne szórakozzon ez a tigrisfarkas. [...] – Na, gyere, te szemét! – ordította a sötétségbe. – Gyere, és csinálj velem, amit akarsz.”⁷² Azt figyelhetjük meg, hogy az eddig mindent magában tartó kislány végül szembenéz félelmeivel. A bizonytalanságát azonban erősíti a folyton változó környezete, ahogy ezt az átalakuló ősök fája is megjeleníti: „A zöld levelek helyét egyre inkább száraz, tüskés ágak foglalták el [...] Elbizonytalanodott. Fölfelé már nem tudott kapaszkodni, a vékony ágak nem tartották volna meg.”⁷³ Ez a bizonytalanság legtöbbször haragba és dühbe fordul át, talán azért, mert a kényszerű hallgatás során ezeket az érzéseit nem tudta megélni. Ha úgy értelmezzük a történetet, hogy Zsálya kórházban átélt traumáit dolgozza fel az utazása közben, akkor például a tűszúrásoktól való félelem visszaköszön a próbatételek során is a tövises bozótban: „[n]em egy tövis Zsálya bőre alá fúródott. A kislány sziszegett, nem sírt, nem kiáltott fel, arra gondolt, szurkálták össze őt már jobban is.”⁷⁴ Azonban a mélyvölgyi utazás a gyógyulás allegóriájaként is értelmezhető, ebben az esetben a tövises a tűszúrások metaforikus megjelenítésére szolgálnak.

A halállal a kislány nemcsak a való életben, hanem a varázslatos utazása során is szembesül. Figyelemre méltó, hogy a halál csak az emberi világban kimondhatatlan, ugyanis a felnőttek nem beszélnek róla, de Zsálya „tudta, hogy az egyik szobatársa, aki az intenzív osztályra került, miért nem jön többet vissza.”⁷⁵ Ezzel szemben a mélyvölgyi utazás során nem rejtik el Zsálya elől Servil halálának hírért, annak ellenére sem, hogy Zsálya „[n]em szeretett a halálról hallani.”⁷⁶ Ezek alapján megállapítható, hogy a varázslatos világban nincsen kimondhatatlan, s az az egyetlen hely, ahol a lány szembesülhet és szembe is nézhet bizonyos

⁷² *Uo.*, 93.

⁷³ *Uo.*, 66.

⁷⁴ *Uo.*, 67.

⁷⁵ *Uo.*, 5.

⁷⁶ KISS, *Zsálya és a mélyvölgyi...*, i.m., 18.

nehézségekkel, az emberi világ ehhez képest sokkal gátlásosabb, ahol a titkolózás nagy szerepet kap, és csak akkor szabad beszélni, amikor már megszűnik a titkolózás tárgya, azaz a betegség.

A két meseregény szembeállítható egymással, ha Zsálya szüleit és kapcsolatukat vizsgáljuk meg. Míg az első mesében a szülők, ahogy a kislány is, kifejezetten boldognak és gondtalannak tűnnek, addig a második regényben már egy romló házasság és anyagi problémák emelkednek ki, ami a kislány számára teljesen világos, hiszen több pontján is olvashatjuk a műnek, hogy „Zsályának nemcsak az tűnt fel, hogy borostás [t. i. az édesapja], hogy karikás a szeme, hanem azt is, hogy alig néz anyára. [...] Zsálya úgy tett, mintha elhinné, hogy minden rendben van.”⁷⁷ A mesében tehát nem naiv szereplőként jelennek meg a gyerekek, legfőképpen a kislány, hiszen tisztában van a szülei áldozatával és azzal, hogy a betegsége milyen következményekkel járhat és jár is a családjára és önmagára nézve. Ezzel ellentétben áll azonban az, hogy a meseregény által festett gyerekkép kifejezetten naiv, a szöveg mindent megmagyaráz, például ómama próbatételének sikeressége is hosszan, részletesen kifejtésre kerül: „[de] te visszajöttél hozzám, visszaadtad mindazt, amire nincs szükséged, és magaddal vitted, amit akartál.”⁷⁸ Ennek ellenére azonban egy inkább felnőtt, érett világlátású hős tárul elénk a regényt olvasva, ezt a próbák során hozott döntései is remekül reprezentálják, mint például az imént említett példa, mikor a lány visszaadja a felesleges tárgyakat ómamának, s ezzel eltávolodik a generációkról generációra szálló nehézségektől, illetve talán pont a megpróbáltatások és a nehézségek formálják Zsálya személyiségét.

5. Összegzés

Összegzésképpen elmondhatjuk, hogy a *Zsálya hercegnő és az öregnek hitt herceg*, valamint a *Zsálya és a mélyvölgyi utazás* nagyon sokrétűen kapcsolódik az irodalmi hagyományokhoz és egyúttal kapcsolódik a kortárs gyerekirodalomban megfigyelhető tendenciákhoz: a hagyomány átíró megújításához, a nyelv kérdésének taglalásához, a narratív struktúrák reflektív alkalmazásához, valamint a tabuk beemeléséhez. A meseregényekben feldolgozott kérdések, élethelyzetek lehetővé teszik, hogy a szereplők önismereti útjaként értelmezzük a történeteket.

A *Zsálya és a mélyvölgyi utazás*ban már a karaktereknél is jelentkezik a hagyományokhoz való viszonyulás különlegessége, hiszen a legősibb hősi küldetés, ami a közösség megóvása, a saját életének megmentésébe fordul át, az ellenség pedig a kislány saját félelmeinek képében bontakozik ki, nem pedig egy külső, folyton negatív színben feltűnő szereplő alakjában. Amint Zsálya megbirkózik érzéseivel, félelmeivel, dühével, ellenségei

⁷⁷ Uo., 6.

⁷⁸ Uo., 64.

segítőkké alakulnak át, erre többek között a Fagris Tirkassal való találkozása világít rá. Ez is azt bizonyítja, hogy csakis akkor ismerhetjük meg önmagunkat, ha elfogadjuk az érzéseinket, akkor is, ha azok az én „sötét”, félelmekkel teli oldalát mutatják meg. Ezzel szemben a *Zsálya hercegnő és az öregnek hitt herceg* karaktereit tekintve nem tér el olyan nagy mértékben a szokásos ábrázolástól, mint a második kötet, hiszen a gonosz szereplő itt testet ölt a király alakjában, illetve a király büntetése is a hagyományos mesei formulákat idézi.

Emellett az irodalomból jól ismert toposzok is kétféle módon jelennek meg a művekben. Egyfelől az ősz az évszaktoposznak megfelelő interpretációs lehetőséget biztosít, s a kettőssége tükröződik a meseregényekben. Míg az első kötetben Aevus birodalmában az évszak szépsége áll a középpontban, addig a kislány betegsége kapcsán az elmúlást és a komorságot emeli ki a második mese. A labirintus-szimbólumot vizsgálva pedig azonnal nyilvánvalóvá válhat, hogy ennek archaikus funkciója teljesen átíródik, mert nem lehet benne eltévedni, illetve anyagszerűsége átalakul azáltal, hogy fénylabirintussá válik a próbatétel során, s így a labirintusból való kijutás önmagunk elfogadásaként értelmezhető.

A valóságból kiinduló, majd fantasztikussá váló világ ábrázolása a varázslatos és az emberi világ különbségét és egyúttal a kapcsolatát teszi központi kérdéssé, s a világok közötti úthoz szorosan kapcsolódik az éjszaka, az álom, így az Aevus Királyságában tett utazás a tudatalatti kivetüléseként, a gyermeki kreativitás megjelenítéseként is értelmezhető.

A második meseregényben a mágikus világ természetbe ágyazottsága ellentétben áll a kislány kórházban töltött hétköznapijaival, a lámpa fényét, a tűszúrásokat, a folyosók fehérségét a szivárvány színeiben tündöklő fénylabirintus, Szövő és Mondó kertje és az ősök fája váltja fel, ezért mondható, hogy a mélyvölgyi utazás a gyógyulás allegóriájaként értelmezhető. A halál motívuma megjelenik mindkét világban, de Aevus Királyságában a kimondhatatlan is kimondhatóvá válik, ezzel is megerősítve a meseregény gyógyító erejét, hiszen a sokáig érinthetetlen témák nyílt feldolgozása egyúttal a transzgenerációs traumákkal való szembenézést is jelenti, csakúgy, mint ómama próbája.

Mindenképpen érdemes hangsúlyozni, hogy mindkét mese nagyon fontos, tabuként kezelt témákat dolgoz fel, s ezeket nagy érzékenységgel mutatja be, gondoljunk akár a lány betegségére vagy a bántalmazó apa alakjára. A kimondhatatlannak a kimondásával csatlakozik Kiss Judit Ágnes a kortárs gyerekirodalom több művéhez is, ugyanis jól megfigyelhető, hogy egyre több szerző tűzte ki ezt feladatául, s hangsúlyt kap a tabuizált kérdéseken keresztül önmagunk elfogadása és a félelmekkel való szembenézés.

Végezetül pedig megállapíthatjuk, hogy a Zsálya-meseregények olyan tapasztalatokat dolgoznak fel, melyek egyrészt kollektív alaptörténetekhez kapcsolódnak, s olyan

archetípusokat jelenítenek meg, mint a testi-lelki gyógyulás, halállal való szembesülés, és az ösztönök kivetülése, melyek gyakran szereplőkként realizálódnak a történetek során. Másrészt egy-egy személyes (élet)utat vázolnak fel azáltal, hogy a gyógyulás útja csakis önállóan járható, s a félelmeit, érzéseit Zsálya kizárólag egyedül dolgozhatja fel.⁷⁹ Az teszi lehetővé tehát a történetek irodalompszichológiai megközelítését és ily módú értelmezését, hogy a meseregények ősi alapokig nyúlnak vissza, amely nagy „hatással van az olvasóra, mivel mély, belső, archaikus húrokat szólaltat meg a lelkében”⁸⁰.

Lezárás dátuma: 2025. 01. 13.

⁷⁹ ANTALFAI, *Személyiség és...*, i.m., 170.

⁸⁰ *Uo.*, 170.

Bibliográfia

1. ANTALFAI Márta, *A sárkány a mesében és az életünkben*, Fordulópont, 2014, 16. sz, 11–22.
2. ANTALFAI Márta, *Személyiség és archetípusok Jung analitikus pszichológiájában = Vázlatok a személyiségről*, szerk. GYÖNGYÖSINÉ Kiss Enikő, OLÁH Attila, Bp., Ú.M.K., 2007, 166–190.
3. *Állatszimbólumtár A-Z*, szerk. VÍGH Éva, Bp., Balassi Kiadó, 2019.
4. BALAJTHY Ágnes, „Egy eredendő máshol”: *Az utazás művészete a közelmúlt magyar irodalmában*, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2019.
5. BALASSA Iván, ORTUTAY Gyula, *Magyar néprajz*, letöltés dátuma: 2023.05.13, <https://mek.oszk.hu/02700/02789/html/99.html>.
6. BENDL Vera, *Matyi tigrissel álmodik*, Bp., Pagony, 2021.
7. BÉNYEI Péter, *Az irodalompszichológiai olvasás a Jókai-értés kontextusában*, Alföld, 2014, 56–68.
8. Bruno BETTELHEIM, *A mese bővölete és a bontakozó gyermeki lélek*, ford. KUNOS László, Bp., Gondolat, 1985.
9. BUDAI Ágota, *Archetípusok útvesztőjében: tündérmesék jungiánusi értelmezése*, letöltés dátuma: 2025.01.13. <https://igyic.hu/esszektanulmanyok/archetipusok-utvesztorejben-tundermesek-jungianusi-ertelmezese.html>.
10. Dee L. ASHLIMAN, *Folk and Fairy Tales: a Handbook*. Greenwood, Westport, 2004.
11. GALUSKA László Pál, *A hős útjai mesei és mítoszi karakterológiák és tipológiák Propp után*, Gradus, 2017, 1.sz., 48–57.
12. GULYÁS Judit, *Népmese és gyerekirodalom: Frankovics György: A bűvös puska: Népmesék a romákról, Herbszt László illusztrációival*, Bp., Móra 2015 = „...kézifékes fordulást is tud: Tanulmányok a legújabb magyar gyerekirodalomról”, szerk. HANSÁGI Ágnes, HERMANN Zoltán, MÉSZÁROS Márton, SZEKERES Nikoletta, Balatonfüred, Tempevölgy könyvek 29., 2018, 92–106.
<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-neprajzi-lexikon-71DCC/n-734DB/nevmagia-735A9/>
13. James George FRAZER, *Az Aranyág*, ford. BODROGI Tibor, BÓNIS György, Bp., Századvég, 1994.
14. KESZEG Vilmos, *A népmese előadásának módja és kontextusa* = K. V., *A történetmondás antropológiája*, Kolozsvár, Kriza János néprajzi társaság, 2011, 87–134.

15. KISS Judit Ágnes, *Zsálya és a mélyvölgyi utazás*, Bp., Pagony, 2022.
16. KISS Judit Ágnes, *Zsálya hercegnő és az öregnek hitt herceg*, Bp., Pagony, 2020.
17. LOVÁSZ Andrea, *Amiről nem lehet beszélni, arról is beszélni kell: Avagy képmutató-e a kortárs ifjúsági irodalom = Mesebeszéd: A gyerek- és ifjúsági irodalom kézikönyve*, szerk. HANSÁGI Ágnes, HERMANN Zoltán, MÉSZÁROS Márton, SZEKERES Nikoletta, Bp., Fiatal Írók Szövetsége, 2017, 251–262.
18. Mustafa ALTUN, *Literature and Identity: Examine the Role of Literature in Shaping Individual and Cultural Identities*, International Journal of Social Sciences and Educational Studies, 2023 június, 381–385.
19. ORTUTAY Gyula, *Magyar néprajzi lexikon: névmágia*, letöltés dátuma: 2025.01.12.
20. PÁL József, ÚJVÁRI Edit (szerk.), *Szimbólumtár: Jelképek, motívumok, témák az egyetemes és a magyar kultúrából*, Bp., Balassi, 1997.
21. PETRES CSIZMADIA Gabriella, *A boszorkánytoposz (újra)értelmezése az irodalomban = A mese és kontextusai*, szerk. RAFFAI Judit, Szabadka, Újvidéki Egyetem, Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, 2014, 26–32.
22. SZIRMAI Panni, *A szappanbuborékok kultúrtörténete*, letöltés dátuma: 2024.11.26.
<https://ligetmuhely.com/liget/a-szappanbuborek-kulturtortenete/>
23. VARGYAS Lajos, *Folklór 1.: Magyar népköltészet*, letöltés dátuma: 2024.11.26.
<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/MagyarNeprajz-magyar-neprajz-2/v-magyar-nepkolteszet-63D6/>